

Ο θεμελιωτής του αναρχισμού Μιχαήλ Μπακούνιν και ο τυχοδιώκτης Σεργκέι Νετσάγιεφ.

Τον Δεκέμβριο του 2004 εκδόθηκε στην ελληνική γλώσσα από τις εκδόσεις «Πανοπτικών» ένα σημαντικό ντοκουμέντο για το επαναστατικό κίνημα. Η Κατήχηση του Επαναστάτη από τον Σεργκέι Νετσάγιεφ και η Απάντηση του Μπακούνιν με μετάφραση και επιμέλεια από τον Ζήση Σαρίκα, που συγκροτούν ένα βιβλίο μόλις 109 σελίδων, αλλά με πλούσιο νόημα. Στις σελίδες αυτές, αναδεικνύεται η προσέγγιση του Μπακούνιν στο οργανωτικό ζήτημα, κάτι που στην Ελλάδα δεν της έχει δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα.

Στην Ελλάδα, η αναρχική βιβλιογραφία έχει επιμείνει στο πεδίο της μάχης και, πέρα από εξαιρέσεις, στον καθ' όλα επιφανειακό εκθειασμό της αναρχικής πολιτικής προσέγγισης των αναρχικών στην Ισπανία του 1936. Άλλες φορές πάλι, με χειρότερη επίδραση, συνδέεται το αναρχικό κίνημα με μικροαστικά αυθορμητιστικά ρεύματα που αναδύθηκαν στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, παρουσιάζοντας έτσι έναν ψευτοαναρχισμό, αποκομμένο από την κοσμοθεωρία του και την ιστορία του, έναν ψευτοαναρχισμό ενσωματωμένο στο σύστημα.

Πιστεύουμε ότι ποτέ δεν είναι αργά να αναδειχτούν και άλλες πλευρές της αναρχικής παρουσίας όπως, π.χ., το οργανωτικό μπακουνικό σχέδιο και ν' αποκαλυφθεί ο ρόλος του αστικού συστήματος στην ανάδυση μικροαστικών αντι-ιδεολογικών ρευμάτων με το μανδύα του «αναρχικού».

Πριν περάσουμε στην παρουσίαση του βιβλίου, οφείλουμε να δώσουμε συγχαρητήρια στις εκδόσεις «Πανοπτικών» για την εύστοχη αυτή επιλογή. Ευελπιστούμε να επανέλθουμε, τιμώντας όλους εκείνους που διέσωσαν μέχρι τις μέρες μας ντοκουμέντα και αρχαιακό υλικό από τη δράση του Μιχαήλ Μπακούνιν σε εποχές αρκετά δύσκολες, τότε που ο φασισμός της εποχής, ο μπολσεβικισμός και η αστική τάξη ενώθηκαν για να αντιμετωπίσουν το κύμα ελευθερίας που έσπειρε ο αναρχισμός.

Το πρώτο μέρος του βιβλίου των εκδόσεων «Πανοπτικών» παρουσιάζει ολόκληρο το κείμενο της «Κατήχησης» το οποίο έγραψε ο Νετσάγιεφ το 1869 και το πρότεινε στη Ρωσία στα τέλη του ίδιου χρόνου, ως Καταστατικό λειτουργίας οργάνωσης επαναστατών. Ο Νετσάγιεφ γεννήθηκε το 1847 στο Ιβάνοβο της Ρωσίας και την περίοδο 1868-1869 βρισκόταν ανάμεσα στους φοιτητικούς κύκλους της Πετρούπολης, συμμετέχοντας ενεργά στο κίνημα εκείνο που είχε στόχο την πτώση του Τσάρου. Λίγο πριν ανακοινώσει την «Κατήχηση», ο Νετσάγιεφ, τον Μάρτιο του 1869, είχε βρεθεί στην Γενεύη όπου, μεταξύ άλλων, γνώρισε τον Μιχαήλ Μπακούνιν.

Η βασική αρχή του Νετσάγιεφ μπορεί να συνοψιστεί με μεγάλη ακρίβεια στο ότι «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα, γι' αυτό όλα επιτρέπονται». Ο Νετσάγιεφ θέλησε να συναντήσει τον Μπακούνιν για να τον επηρεάσει, παίρνοντας την συγκατάθεσή του για τη συνέχιση του αγώνα ενάντια στον Τσάρο, μέσα από την οργάνωσή του, για την οποία έλεγε ότι ήταν ο βασικός της εμπνευστής και ηγέτης. Ήθελε, με λίγα λόγια, να επιστρέψει στη Ρωσία και με τη χρησιμοποίηση ενός ονόματος-θρύλου στους επαναστατικούς κύκλους της Ρωσίας για να στρατολογήσει μέλη στην οργάνωσή του την οποία ονόμαζε «Δικαιοσύνη του Λαού». «Η προσωπικότητα, η δραστηριότητα και το όνομά μου δεν ήταν για σας παρά μέσα. Έτσι, καθώς δεν είχατε τη δύναμη για την οποία μου μιλούσατε, χρησιμοποιούσατε το όνομά μου για να οργανώσετε μια τέτοια στη Ρωσία. Και αυτό σε τέτοιο σημείο, που πολλοί πιστεύουν όντως ότι είμαι επικεφαλής μιας Μυστικής Εταιρείας, την οποία, όπως ξέρετε, αγνώ εντελώς» θα παραδεχθεί λίγο αργότερα ο Μπακούνιν στο γράμμα του προς τον Νετσάγιεφ (σελ. 46-47). Τον Σεπτέμβριο του 1869, επιστρέφοντας στη Ρωσία ο Νετσάγιεφ

προτείνει το κείμενο της «Κατήχησης» στους επαναστατικούς κύκλους του, ισχυριζόμενος ότι στο κίνημά του συμμετέχει και ο θρυλικός επαναστάτης Μιχαήλ Μπακούνιν.

Ο Μπακούνιν, γεννημένος το 1814, βρίσκεται το 1869 στην Ευρώπη και κινείται μεταξύ Ελβετίας και Ιταλίας όπου οι αναρχικοί αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία της Διεθνούς Ένωσης Εργατών (Α' Διεθνούς). Ο Μπακούνιν έχει πάντα το μυαλό του στη Ρωσία, χώρα στην οποία γεννήθηκε και έζησε αρκετές διώξεις από την εξουσία του Τσάρου. Βλέποντας και διεθνιστικά το ζήτημα της χειραφέτησης των εργαζομένων, ανυπομονούσε να έρθει σε σύνδεση με ό,τι πιο επαναστατικό υπήρχε στην προοπτική να ξεσπάσει και στη Ρωσία κάποια στιγμή η επανάσταση η οποία θα ανατρέψει τον Τσάρο και το απολυταρχικό του καθεστώς, φέρνοντας την ελευθερία και την ισότητα στην κοινωνία. Στο γράμμα του ταυτίζει τη ρωσική υπόθεση με τη διεθνή υπόθεση και γράφει χαρακτηριστικά ότι «επειδή έχω ιδρύσει εδώ και λίγα χρόνια τη Μυστική Διεθνή Συμμαχία, δεν μπορώ ούτε θέλω να την εγκαταλείψω για να αφοσιωθώ αποκλειστικά στη ρωσική υπόθεση. Εξάλλου, στη σκέψη μου, η ρωσική και η διεθνής υπόθεση αποτελούν ένα πράγμα». (σελ. 46) Στη συνάντησή του με τον Νετσάγιεφ (Γενεύη 1869) πείθεται ότι πρέπει να στηρίξει το εγχείρημα γιατί δεν μπορεί να βρει κάποια καλύτερη επαναστατική πολιτική συγκρότηση εκείνη την περίοδο στη Ρωσία, πιστεύοντας όμως και αρκετά από αυτά που του εισηγήθηκε ο Νετσάγιεφ ως πραγματικότητα. Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική. Η πειθώ του Νετσάγιεφ, που στηριζόταν κυρίως στο πάθος και την αφοσίωσή του προς το σκοπό, περιείχε την απάτη. Χωρίς να διστάσει σε τίποτα, ο Νετσάγιεφ μιλά για πυρηνές σε όλες τις μεγάλες πόλεις στις οποίες έχει ηγετικό ρόλο και συνεχίζει, λέγοντας ότι βρισκόμαστε κοντά σε μια μεγάλη εξέγερση την οποία θα διευθύνει η «Επιτροπή» της οργάνωσης. Χωρίς μεγάλο κόπο, παίρνει την έγκριση του Μπακούνιν και ένα σημαντικό χρηματικό ποσό της τάξης των 10.000 φράγκων, το μισό κεφάλαιο Μπαχμέτιεβ, το οποίο είχε καταλήξει στην οικογένεια του Χέρτσεν με στόχο να αξιοποιηθεί για το κίνημα στη Ρωσία. Ο σκοπός του Νετσάγιεφ ήταν η πτώση του Τσάρου και η απελευθέρωση του λαού, όμως παρ' ότι διατράνωνε το σκοπό του με μεγάλη μαεστρία στον Μπακούνιν, δεν αναφερόταν στα μέσα που θα χρησιμοποιούσε. Την ίδια περίοδο, ο Μπακούνιν ενθουσιασμένος από την ενημέρωση του Νετσάγιεφ γράφει γράμμα προς τους Ρώσους αξιωματικούς και τους καλεί σε εξέγερση για τις αρχές του 1869, πιστεύοντας αυτά που του περιγράφει ο Νετσάγιεφ, δηλαδή ότι υπάρχουν οι προετοιμασίες από την οργάνωση και την επιτροπή της για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Η «πρώτη μας εκστρατεία που άρχισε το 1869, απέτυχε· μας συνέτριψαν», αναφέρει ο Μπακούνιν και συνεχίζει ότι «προφανώς, η εμπιστοσύνη του στον εαυτό του (λαός), στο δίκιο του και στη δύναμή του δεν έχει ανάψει ακόμα και δεν βρέθηκαν στη Ρωσία οι επαρκείς σε αριθμό και κατάλληλοι άνθρωποι που, σπαρμένοι σε όλη τη χώρα και δρώντας συντονισμένα, θα μπορούσαν να αφυπνίσουν αυτή την πίστη».

Μετά από την αποτυχία της εξέγερσης, ο Μπακούνιν εκτίθεται στους επαναστατικούς κύκλους, αντιλαμβάνεται όμως ότι η κατάσταση που περιέγραψε ο Νετσάγιεφ δεν ήταν αληθινή. Για το λόγο αυτό, γράφει γράμμα το οποίο διανέμει σε κλειστό κύκλο επαναστατών και απευθύνεται στον Νετσάγιεφ. Στο γράμμα αυτό, θέλει ν' αποτινάξει από πάνω του το στίγμα της συνεργασίας ενός επαναστάτη με έναν τυχοδιώκτη και να προβάλλει σ' έναν κλειστό κύκλο επαναστατών τις θεμελιώδεις αναρχικές θέσεις για την κοινωνική επανάσταση. Έτσι όπως εξελίχθηκε αργότερα η Διεθνής Ένωση Εργατών και η ιστορία του σοσιαλιστικού κινήματος, το γράμμα αυτό - που στο βιβλίο παρουσιάζεται ολόκληρο - αποτελεί το πιο σημαντικό γραπτό ντοκουμέντο του Μιχαήλ Μπακούνιν. Στην απάντησή του μέσα από το γράμμα αναφέρει στον Νετσάγιεφ ότι «αν μου δείχνατε, τότε που περάσατε από το Λοκάρνο, την κατάσταση έτσι όπως ήταν σ' ό,τι αφορά τον

λαό και την οργάνωση, θα είχα συντάξει το κάλεσμά μου στους αξιωματικούς με το ίδιο πνεύμα, αλλά με διαφορετικούς όρους· κι αυτό θα ήταν καλύτερο για μένα, για σας, και ιδίως για την υπόθεση. Δεν θα τους έλεγα ότι ετοιμαζόταν ένα κίνημα».

Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι για τους οποίους εκτίθεται ο Μπακούνιν. Με την επιστροφή του στη Ρωσία, ο Νετσάγιεφ, όπως είπαμε παραπάνω, προτείνει στους εσωτερικούς κύκλους των μελών της οργάνωσης, την «Κατήχηση», αναδεικνύοντας και τα μέσα που προτείνει να χρησιμοποιηθούν. Είναι ένα κείμενο γεμάτο πάθος, φανατισμό, καταστροφή και με μεγάλες δόσεις ατομικισμού. Ο Μπακούνιν με το γράμμα του, δείχνει εμφανώς να δυσφορεί με την αλλαγή στάσης του Νετσάγιεφ κατά την πρώτη του επιστροφή στη Ρωσία. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «το πρόγραμμά σας, τουλάχιστον του περασμένου χρόνου, όχι μόνο συγγένευε αλλά ήταν σχεδόν ίδιο μ' εκείνο που είχα επεξεργαστεί εγώ, με συνεχή (...) και με όλη την πείρα μιας ήδη μακρόχρονης πολιτικής ζωής. Ας διευκρινίσουμε σε γενικές γραμμές το πρόγραμμα αυτό στη βάση του οποίου συμμαχήσαμε τον περασμένο χρόνο και από το οποίο εσείς απομακρυνθήκατε, απ' ό,τι φαίνεται, αισθητά». (σελ.36) Σε άλλο σημείο του γράμματος ξεκαθαρίζει ότι ο ίδιος δεν έχει συμβάλλει με κανέναν τρόπο στη δημοσίευση και τη συγγραφή της «Κατήχησης», κάτι που εκείνη την περίοδο ήταν ευρέως γνωστό, αλλά μετά από πολλά χρόνια μαρξιστικής εξουσίας και προπαγάνδας ανατράπηκε. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι ακόμα και ο Καμύ στον «Επαναστατημένο Άνθρωπο» είχε παρασυρθεί σ' αυτή την άποψη του μαρξιστικού δεσποτισμού. Ο Μπακούνιν όμως τονίζει στο γράμμα του - που πρέπει να σημειώσουμε ότι στάλθηκε σε ευρύ κύκλο επαναστατών και όχι μόνο προς τον Νετσάγιεφ - ότι διαφωνεί με το πνεύμα της «Κατήχησης», γράφοντας χαρακτηριστικά ότι: «Θυμάστε πόσο ενοχληθήκατε όταν σας είπα ότι είστε ένας abrek, και η κατήχησή σας κατήχηση abrekí. Ισχυριστήκατε ότι όλα τα άτομα πρέπει να είναι έτσι φτιαγμένα, ότι η απόλυτη αυτοθυσία και η αποποίηση όλων των προσωπικών μας επιθυμιών, όλων των απολαύσεων, αισθημάτων και σχέσεων πρέπει να είναι φυσιολογική, φυσική και μόνιμη κατάσταση όλων ανεξαιρέτως των ατόμων. Θέλετε να κάνετε, στην εποχή που ζούμε, κανόνα ζωής για την κοινότητα την ωθημένη ως την αυταπάρνηση σκληρότητά σας προς τον εαυτό σας, τον αληθινά υπέροχο φανατισμό σας. Επιδιώκετε πράγματα παράλογα, αδύνατα, την πλήρη άρνηση της φύσης του ανθρώπου και της κοινωνίας. Η επιδίωξη αυτή είναι παράλογη γιατί σας κάνει να σπαταλάτε τις δυνάμεις σας άδικα. Κανένας άνθρωπος, όποια και αν είναι η ενεργητικότητά του, και καμία (μυστική) εταιρεία, όσο τέλεια και αν είναι η πειθαρχία της και ισχυρή η οργάνωσή της, δεν θα καταφέρουν ποτέ να νικήσουν τη φύση. Μόνον οι φανατικοί της θρησκείας και οι ασκητές μπορούν να επιχειρήσουν να τη νικήσουν». (σελ. 40).

Επιπλέον, αρχίζει και διαρρέει από τη Ρωσία ο τρόπος δολοφονίας του επαναστάτη Ι. Ιβάνοφ στα τέλη του 1869, με την οποία άρχισε νέο κύμα διώξεων. Χωρίς να είναι διασταυρωμένο λόγω των συνθηκών παρανομίας, αλλά και λόγω των επικοινωνιών της εποχής, αρχίζει να διαδίδεται ότι ο Νετσάγιεφ δολοφόνησε τον Ι. Ιβάνοφ, γιατί ο δεύτερος εναντιώθηκε στην αυταρχικότητα του νέου προγράμματος της «Κατήχησης». Ο Νετσάγιεφ διαφεύγει τη σύλληψη και επιστρέφει για δεύτερη φορά στην Ελβετία, προσπαθώντας και πάλι να δημιουργήσει μύθους γύρω από το όνομα του. Ισχυρίζεται ότι συνελήφθη και δραπέτευσε με περιπετειώδη τρόπο, δεν ξεκαθαρίζει την υπόθεση του Ι. Ιβάνοφ και συνεχίζει να διασπείρει ψεύτικα στοιχεία για την δύναμη του αντιτσαρικού κινήματος. Λίγο αργότερα όμως, οι πληροφορίες αρχίζουν και διασταυρώνονται από εξορισμένους καλούς γνώστες της ρωσικής κατάστασης. Ο Νετσάγιεφ δεν συνελήφθη και αυτός ήταν ο δολοφόνος του Ιβάνοφ. Τον δολοφόνησε με μέλη της οργάνωσης παρόντα, γιατί διαμαρτυρήθηκε για τις μεθόδους που πρότεινε ο Νετσάγιεφ να χρησιμοποιηθούν. Το ψέμα και το έγκλημα

δικαιολογούνται από το νετσαγιεφικό μοντέλο της «Κατήχησης του επαναστάτη» αν βρίσκονται στην «υπηρεσία» της επανάστασης!...

Ας δούμε όμως, όταν μιλάμε για νετσαγιεφικό μοντέλο τι εννοούμε. «Ο επαναστάτης διεισδύει στον κόσμο του κράτους, των τάξεων και της κουλτούρας, και ζει σ' αυτόν μόνον επειδή πιστεύει στη γρήγορη και ολοσχερή καταστροφή του» (σελ.27) Είναι ο πιο βασικός κανόνας της «Κατήχησης». Οικονομικούς πόρους η οργάνωση θα βρει με διάφορους τρόπους όπως «η οργάνωση συναυλιών, εσπερίδων, δήθεν για διαφορετικούς σκοπούς». (σελ. 23) Η δραστηριότητα των τομέων μπορεί να είναι η «σύναψη σχέσεων με τα λεγόμενα εγκληματικά στοιχεία της κοινωνίας» (σελ. 23), «η γνώση των κουτσομπολιών, των πορνών της πόλης, και άλλων ιδιωτικών μέσων για τη συγκέντρωση και διασπορά φημών» (σελ. 23) και η «επιρροή σε υψηλόβαθμα πρόσωπα μέσω των γυναικών με τις οποίες σχετίζονται». (σελ. 23) Ο Νετσάγιεφ τεμαχίζει την «βρωμερή κοινωνία» σε πέντε κατηγορίες και προσθέτει και μια έκτη για τις γυναίκες! Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία των μισο-επαναστατών, δηλαδή η πέμπτη κατηγορία. Για την κατηγορία αυτή γράφει ότι «πρέπει να υποκινούνται συνεχώς και να αναγκάζονται να κάνουν βίαιες δηλώσεις πρακτικού σκοπού: το αποτέλεσμα θα είναι η πλήρης εξαφάνιση της πλειονότητάς τους, ενώ από λίγους απ' αυτούς θα προκύψει πραγματικό επαναστατικό όφελος». (σελ. 30) Σε ό,τι αφορά τον ολοκληρωτικό χαρακτήρα της «Κατήχησης», ο Νετσάγιεφ προτείνει να χρησιμοποιηθούν θεμιτά και αθέμιτα μέσα, τόσο ανάμεσα στους εχθρούς όσο και ανάμεσα στους φίλους, για να επιτευχθεί ο σκοπός.

Παρ' όλα αυτά, το κείμενο της «Κατήχησης» έχει και επαναστατικά στοιχεία, έχει δηλαδή στοιχεία που εμπνέονται από το αναρχικό μπακουνικό πρόταγμα. Αυτός είναι ο λόγος το κάνει σημαντικό μέχρι τις μέρες μας. Είναι η αναντιστοιχία των μεθόδων σε σχέση με το σκοπό που δίνουν αντεπαναστατικό και αντιαναρχικό χαρακτήρα στο κείμενο και όχι ο ίδιος ο σκοπός. Συναντάμε πολλά σημεία στο κείμενο, όπως τα παρακάτω, που μπορούν να σκορπίσουν τον ενθουσιασμό στους καταπιεσμένους όλων των εποχών και όλων των ηπείρων. «Η εταιρεία μας έχει μόνον ένα σκοπό – την πλήρη χειραφέτηση και ευτυχία του λαού, δηλαδή των κοινών εργαζόμενων». (σελ. 30) «Η μόνη επανάσταση που μπορεί να σώσει τον λαό είναι εκείνη που θα ξεριζώσει ολόκληρο το κρατικό σύστημα και θα εξαλείψει όλες τις κρατικές παραδόσεις του καθεστώτος και των κοινωνικών τάξεων στη Ρωσία». (σελ. 31) «Η εταιρεία μας δεν προτίθεται να επιβάλει στον λαό μια οργάνωση από πάνω». (σελ. 30).

Οι υπερασπιστές του Κράτους και εχθροί του αναρχισμού, ιδιαίτερα ο Μαρξ και οι οπαδοί του, βρήκαν την ευκαιρία να περάσουν στην επίθεση με λάσπη και συκοφαντία για να σπάσουν την τεράστια επιρροή του Μπακούνιν και του αναρχισμού στην Διεθνή Ένωση Εργατών. Συσχετίζουν τη συγγραφή της «Κατήχησης» με τον Μπακούνιν και τον ταυτίζουν τις πρακτικές του Νετσάγιεφ. Τη σύνδεση του Μπακούνιν με τον Νετσάγιεφ χρησιμοποιούν ως επιχείρημα για να διαγράψουν τους επιφανείς αναρχικούς από τη Διεθνή Ένωση Εργατών στο γνωστό Συνέδριο-οπερέτα της Χάγης το 1872, στο οποίο συμμετείχε η μειοψηφία των τμημάτων της Διεθνούς και όλως τυχαίως... ήταν τα τμήματα που επρόσκειντο στον Μαρξ και το δόγμα του. Ακόμα και σ' αυτό το συνέδριο-οπερέτα της Χάγης ο προσωπολάτρης Μάρξ δεν μπορεί να πείσει τους συνέδρους με πολιτικά επιχειρήματα για τη διαγραφή του Μπακούνιν και περνά στη συκοφαντία, χρησιμοποιώντας τακτικές που θα τις ζήλευαν και οι μετέπειτα οπαδοί των Μάο, Χότζα, Στάλιν, Τσαουσέσκου, Πολ-Ποτ, Ζαχαριάδη, Γιαρουζέλσκι, Τρότσκι, Λένιν και ΣΙΑ. Αφού είχε ξεπέσει πλέον το επιχείρημα του Μαρξ ότι ο Μπακούνιν είναι πράκτορας του Τσάρου... στο συνέδριο της Χάγης κατά τον Μαρξ ο Μπακούνιν ήταν κλέφτης χρημάτων της Διεθνούς και συνεργάτης ενός δολοφόνου, του

Νετσάγιεφ! Ο Μπακούνιν δεν έχει μάθει να τον κατηγορούν για λόγους ηθικής τάξης όπως ότι έκλεψε χρήματα κ.λπ., κάτι για το οποίο ευθυνόταν ο Νετσάγιεφ, το οποίο αναφέρει στο «ανοιχτό» γράμμα του που σημειώνουμε ότι έχει ημερομηνία 2 Ιουνίου 1870, πολύ πριν την πραξικοπηματική σύναξη της Χάγης. «Αρχίζω να μετανιώνω που συνέστησα στον Ογκάρεφ να σας δώσει το κεφάλαιο αυτό..., επειδή, παρατηρώντας τις πράξεις σας, έπαψα να πιστεύω στην πολιτική ωριμότητά σας, στη σοβαρότητα και στην πραγματική ύπαρξη της Επιτροπής και της Εταιρείας σας. Το ποσόν δεν είναι τεράστιο, αλλά είναι ό,τι έχουμε και θα ξοδευτεί μάταια, ασύστολα, σύμφωνα με τα κέφια κάθε απατεώνα». (σελ. 78-79) Αυτά καταγγέλλει, με μεγάλη δόση αυτοκριτικής, ο Μπακούνιν και προτείνει ότι «θα μπορούσατε να δημιουργήσετε ένα σοβαρό όργανο με ένα πρόγραμμα καθαρά κοινωνικό-επαναστατικό και, σύμφωνα μ' αυτό, ένα γραφείο στο εξωτερικό για τη ρύθμιση της δράσης μας έξω από τη Ρωσία, με μια ορισμένη αυτονομία, αν και όχι πλήρη, αλλά μολαταύτα πραγματική». (σελ. 79).

Με το γράμμα του, ο Μπακούνιν θέτει επί τάπητος το ζήτημα της οργάνωσης των επαναστατών. Στις σελίδες του γράμματος, δίνεται με χαρακτηριστική ακρίβεια το στίγμα του Μπακούνιν σε ό,τι αφορά την αναρχική πολιτική οργάνωση και το ρόλο της μέσα στα κοινωνικά δρώμενα. Στο γράμμα του, αναφέρεται στην περίπτωση της Ρωσίας όπου υπάρχει πλήρης παρανομία του κινήματος. Υπάρχει όμως μεγάλη αντιστοιχία στην οργάνωση και το ρόλο της, με τη δράση του ιδίου σε διαφορετικές συνθήκες, στην Ευρώπη μέσα από τις γραμμές της «Συμμαχίας» λίγο πριν το ξέσπασμα της Παρισινής Κομμούνας και της αιματηρής καταστολής της. Οι οργανωτικές θέσεις του Μπακούνιν έρχονται σε αντίθεση με την αντίληψη που επικρατεί ότι οι αναρχικοί δέχονται μικρούς τοπικούς πυρήνες αποκομμένους μεταξύ τους, σε πόλεις και χωριά. Ο Μπακούνιν γράφει για παν-ρωσική οργάνωση αφοσιωμένων επαναστατών, μια μικρή συμπαγή οργάνωση με ξεκάθαρο πρόγραμμα, που θα έχει το ρόλο του επιτελείου της επανάστασης: «Το πρόγραμμα αυτό μπορεί να διατυπωθεί καθαρά με λίγες λέξεις: πλήρης εξάλειψη του κρατικού και δικαιοκράτου κόσμου και του δήθεν αστικού πολιτισμού με μια βίαιη και ακαταμάχητη επανάσταση του λαού, διευθυνόμενη αόρατα όχι από μια επίσημη δικτατορία αλλά από εκείνη την ανώνυμη και συλλογική των φίλων της πλήρης χειραφέτησης του λαού από οποιοδήποτε ζυγό. Οι φίλοι αυτοί θα είναι στέρεα οργανωμένοι σε μυστική εταιρεία και θα δρουν παντού και πάντα για έναν και τον αυτό σκοπό σύμφωνα με ένα και μοναδικό πρόγραμμα». (σελ. 37) Συνεχίζοντας αναφέρει ότι ο άμεσος σκοπός πρέπει να είναι «να στήσουμε τη μυστική οργάνωση, η οποία θα πρέπει να συγκροτεί μια επικουρική λαϊκή δύναμη και συγχρόνως να γίνει πρακτικό σχολείο για την ηθική εκπαίδευση όλων των μελών της. (...) Η οργάνωση αυτή δεν πρέπει να είναι ο επαναστατικός στρατός· για μας δεν υπάρχει παρά ένας τέτοιος: ο λαός· η οργάνωση δεν μπορεί να είναι παρά το επιτελείο του στρατού αυτού, ο οργανωτής όχι μόνο της ίδιας της δύναμης αλλά κι εκείνης του λαού, ο ενδιάμεσος ανάμεσα στο λαϊκό ένστικτο και την επαναστατική σκέψη. Και η σκέψη αυτή δεν είναι επαναστατική, ζωντανή, πραγματική και αυθεντική παρά επειδή εκφράζει και συγκεκριμενοποιεί τα φτιαγμένα από την ιστορία λαϊκά ένστικτα. Αν προσπαθήσει να επιβάλλει στις μάζες τη δική της σκέψη, μια σκέψη απλουστευτική ή ξένη προς τα ένστικτά τους, τότε θέλει να τις υποδουλώσει σε ένα καινούργιο κράτος». (σελ. 61)

Τον ειδικό αυτό ρόλο της αναρχικής μπακουινικής οργάνωσης είναι κάτι που μερικές δεκαετίες ο Λένιν θα αντιγράψει με διαστρεβλωμένο τρόπο, γιατί, ενώ ο Μπακούνιν πιστεύει στην αυτονομία δράσης των κοινωνικών οργανώσεων (π.χ. συνδικάτα), πιστεύει δηλαδή ότι οι προλετάριοι μπορούν να απελευθερωθούν από μόνοι τους, ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι πιστεύουν ότι δεν μπορεί το προλεταριάτο να απελευθερωθεί από μόνο του, αλλά χρειάζεται ένα κόμμα ειδικών το οποίο θα

το απελευθερώσει. Η οργάνωση του Μπακούνιν έχει βοηθητικό ρόλο στην υπόθεση χειραφέτησης του προλεταριάτου αναδυόμενο μέσα από τους κόλπους του, ενώ η οργάνωση (κόμμα νέου τύπου) του Λένιν έχει ηγεμονικό ρόλο στην υπόθεση χειραφέτησης του προλεταριάτου συγκροτούμενο από ειδικούς που φέρουν την ετικέτα «επιστήμονες του σοσιαλισμού». Θα ασχοληθούμε σε ειδικές εκδόσεις για την υπόθεση του Λένιν και πώς αυτός εισήγαγε τον καιροσκοπισμό ως βασική τακτική για την κατάληψη της εξουσίας από το κόμμα του. Στο άρθρο μας αυτό, δίνουμε το στίγμα του Μπακούνιν μέσα από το οποίο οποιοσδήποτε γνώστης της λενινιστικής θεωρίας και πρακτικής μπορεί να βγάλει συμπεράσματα για τις αντιστοιχίες και αναντιστοιχίες.

Περνάμε, όμως, τώρα στο ζήτημα της αόρατης καθοδήγησης (πρωτοπορίας) μέσα στη θύελλα της κοινωνικής επανάστασης που πρέπει να έχει το αναρχικό κίνημα. Πάνω στο ζήτημα αυτό, ο Μπακούνιν είναι ξεκάθαρος. Πρέπει να αποκαλυφθούν οι εξουσιαστές όλων των κομμάτων και αυτό είναι ευθύνη του αναρχικού κινήματος που δεν έχει βλέψεις εξουσίας ως κίνημα. Οι αναρχικοί πρέπει να είναι οργανωμένοι σε συμπαγή οργάνωση. Η κοινή πολιτική πλατφόρμα, η ιδεολογική και τακτική ενότητα καθώς και η ομοσπονδιοποίηση είναι οι αρχές που υπερασπίζεται με σθένος ο Μπακούνιν. Η πρότασή του είναι να υπάρχει ομοιογένεια στην πολιτική οργάνωση σε αντιδιαστολή με την ανομοιογένεια που επικρατεί στην κοινωνία. Αργότερα, άλλοι αναρχικοί (Αρσίνοφ, Μάχνο κ.ά.) θα πάρουν την σκυτάλη από τον Μπακούνιν και θα συμπυκνώσουν αυτές τις αρχές μέσα από την εμπειρία των επαναστάσεων. Όμως η διαύγεια των θέσεων του Μπακούνιν στην τελευταία δεκαετία της ζωής του, μας δίνει το δικαίωμα σήμερα να πούμε ότι υπήρξε ο θεμελιωτής του αναρχισμού, οι προηγούμενοι πρόδρομοι και οι μετέπειτα συνεχιστές.

Πριν περάσουμε στο τέλος του άρθρου, χρησιμοποιούμε ένα μεγάλο απόσπασμα από το γράμμα του, στο οποίο αναδεικνύει το πώς αντιλαμβάνεται ο Μπακούνιν τη θέση της πρωτοπορίας που πρέπει να έχουν οι αναρχικές συμπαγείς οργανώσεις μέσα στα ταξικά κινήματα. Είναι αυτή η πρωτοπορία την οποία ονομάζει αόρατη δικτατορία ερχόμενη σε αντιδιαστολή με τη δικτατορία των ειδικών που θέλουν να επιβάλλουν οι μαρξιστές για να φέρουν δήθεν το σοσιαλισμό, ενώ, στην ουσία, προετοιμάζουν ένα νέο δεσποτισμό.

«Είμαστε δηλωμένοι εχθροί κάθε επίσημης εξουσίας, έστω κι αν είναι μια υπερεπαναστατική εξουσία, κάθε αναγνωρισμένης δημόσιας δικτατορίας· είμαστε σοσιαλιστές επαναστάτες αναρχικοί. Αν όμως είμαστε αναρχικοί, θα ρωτήσετε, με ποιο δικαίωμα θέλουμε να δράσουμε πάνω στο λαό και με ποια μέσα θα το κάνουμε; Αφού απορρίπτουμε κάθε αυθεντία, με τη βοήθεια ποιας δύναμης ή μάλλον με ποια δύναμη θα διευθύνουμε τη λαϊκή επανάσταση; Μέσω μιας αόρατης δύναμης που δεν θα έχει κανένα δημόσιο χαρακτήρα και που δεν θα επιβληθεί σε κανέναν· μέσω της συλλογικής δικτατορίας της οργάνωσής μας, που όσο πιο αόρατη, όχι δηλωμένη και στερημένη από κάθε επίσημο δικαίωμα και ρόλο θα μένει, τόσο πιο ισχυρή θα είναι.

Φανταστείτε τη στιγμή που θριαμβεύει στη Ρωσία μια αυθόρμητη επανάσταση. Το κράτος και μαζί του όλη η οικονομική και πολιτική τάξη έχουν εκμηδενιστεί. Ολόκληρος ο λαός έχει ξεσηκωθεί, κατακτώντας ό,τι του είναι αναγκαίο και διώχνοντας όλους τους εχθρούς του. Δεν υπάρχει πια νόμος ούτε εξουσία. Ο μανιασμένος ωκεανός έχει σπάσει όλα τα φράγματα. Όλη αυτή η μάζα – ο ρωσικός λαός –, που δεν είναι καθόλου ομοιογενής, αλλά αντίθετα άκρως ανόμοιος και που καλύπτει τη ρωσική αυτοκρατορία, έχει αρχίσει να ζει και να δρα όπως νομίζει, δυνάμει αυτού που είναι στην πραγματικότητα και όχι βάση αυτού που οριζόταν πως ήταν, και το κάνει αυτό παντού με το δικό του τρόπο: είναι η γενική αναρχία. η χοντρή λάσπη που έχει μαζευτεί σε παχιά στρώματα στα βάθη του λαού και ανεβάνει στην επιφάνεια· παντού σχεδόν εμφανίζονται πλήθος καινούργιοι, ριψοκίνδυνοι, έξυπνοι, δίχως τύψεις ή φιλόδοξοι άνθρωποι που προσπαθούν

προφανώς, ο καθένας με τον τρόπο του, να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του λαού και να τη χρησιμοποιήσουν για το δικό τους συμφέρον. Οι άνθρωποι αυτοί συγκρούονται, παλεύουν και αλληλοεξοντώνονται. Κοντολογίς, μια αναρχία (σημ. Είναι προφανές ότι τον όρο αναρχία τον χρησιμοποιεί ο Μπακούνιν για να περιγράψει τα σημάδια λαϊκής αταξίας που υπάρχουν σε επαναστατικές περιόδους. Σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να συσχετιστεί με τον ιδεολογικό όρο του αναρχισμού που εκφράζει την τάξη με ελευθερία και ισότητα) φοβερή και αδιέξοδη. Φανταστείτε όμως, στη μέση αυτής της λαϊκής αναρχίας, μια μυστική οργάνωση που έχει σπείρει τα μέλη της σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας, σε μικρές ομάδες, αλλά όμως γερά δεμένες, κινούμενες από την ίδια την ιδέα και τον ίδιο σκοπό, τον οποίο επιδιώκουν υπολογίζοντας τις συνθήκες και δρώντας παντού σύμφωνα με το ίδιο σχέδιο. Οι μικρές αυτές ομάδες, τις οποίες κανένας δεν γνωρίζει ως τέτοιες, δεν κατέχουν καμιά αναγνωρισμένη επίσημη εξουσία. Ισχυρές όμως στη σκέψη τους, που εκφράζει τη φύση των λαϊκών παρορμήσεων, επιθυμιών και αναγκών· ισχυρές στον σκοπό τους για τον οποίο έχουν πλήρη επίγνωση στη μέση του πλήθους εκείνων που αγωνίζονται δίχως αντικειμενικό σκοπό και δίχως σχέδιο· ισχυρές στη στενή εκείνη αλληλεγγύη που συνδέει όλες τις αφανείς ομάδες σε ένα οργανικό σύνολο· ισχυρές τέλος στην ευφυΐα και στην ενεργητικότητα των μελών τους, που έχουν πετύχει να μαζέψουν γύρω τους ανθρώπους περισσότερο ή λιγότερο αφιερωμένους στην ίδια ιδέα και φυσικά υποκείμενους στην επιρροή τους – οι ομάδες αυτές, καθώς δεν θα επιθυμούν τίποτε για τον εαυτό τους, ούτε κέρδη ούτε τιμές ούτε εξουσία, θα είναι σε θέση να διευθύνουν το λαϊκό κίνημα απέναντι και ενάντια σε όλους τους φιλόδοξους, τους αταίριαστους και αλληλοσυμπλεκόμενους και να το κατευθύνουν στην όσο το δυνατόν πληρέστερη πραγματοποίηση του κοινωνικού και οικονομικού ιδεώδους και στην οργάνωση της πληρέστερης λαϊκής ελευθερίας. Ιδού τι ονομάζω συλλογική δικτατορία της μυστικής οργάνωσης.

Η δικτατορία αυτή δεν γνωρίζει ούτε την απληστία ούτε τη ματαιοδοξία ούτε παρέχει σε κανέναν από εκείνους που αποτελούν τις ομάδες και στις ίδιες τις ομάδες κέρδη, τιμές, επίσημη αναγνώριση από οποιαδήποτε εξουσία. Δεν απειλεί την ελευθερία του λαού επειδή στερείται κάθε επίσημου χαρακτήρα· δεν εγείρεται σε κρατική εξουσία πάνω στο λαό επειδή ο μοναδικός της σκοπός, οριζόμενος από το πρόγραμμα, είναι το να δώσει στις λαϊκές μάζες την πληρέστερη ελευθερία. Μια τέτοια δικτατορία δεν είναι καθόλου αντίθετη προς την ελεύθερη ανάπτυξη και τον αυτοκαθορισμό του λαού, ούτε στην οργάνωσή του από κάτω προς τα πάνω σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ένστικτά του, επειδή δρα πάνω του μόνο μέσω της φυσικής και προσωπικής επιρροής των μελών της, που στερούνται κάθε εξουσίας και είναι διάσπαρτα, μέσω του αόρατου δικτύου τους, σε όλες τις περιφέρειες, περιοχές και κοινότητες, και που προσπαθούν, με κοινή συμφωνία και ο καθένας στο δικό του μέρος, να διευθύνουν το αυθόρμητο επαναστατικό κίνημα του λαού σύμφωνα με ένα καθορισμένο εκ των προτέρων κοινό σχέδιο. Αυτό το σχέδιο που οργανώνει τη λαϊκή ελευθερία πρέπει να είναι, κατά πρώτο λόγο, αρκετά ευρύ και φυσικό για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις αναπόφευκτες αλλαγές που μπορεί να προκύψουν από ποικίλες περιστάσεις και τις κάθε λογής κινήσεις που οφείλονται στις πολλαπλές απόψεις τις λαϊκής ζωής. Έτσι, όλο το ζήτημα είναι να μάθουμε πώς να οργανώσουμε, ξεκινώντας από στοιχεία γνωστά και προσιτά, μια τέτοια συλλογική μυστική δικτατορία και μια δύναμη που θα μπορούσε: πρώτον, να διεξάγει ευθύς αμέσως μια πλατιά λαϊκή προπαγάνδα, που θα εισχωρεί πραγματικά στις μάζες, και με τη δύναμη της προπαγάνδας αυτής, αλλά και μέσω μιας οργάνωσης μέσα στον ίδιο τον λαό, να μετατρέψει τις διάσπαρτες δυνάμεις της σε δύναμη ικανή να καταστρέψει το κράτος, και δεύτερον, να κρατήσει την ομοιογένειά της στη διάρκεια της επανάστασης δίχως να αποσαθρωθεί ούτε να

αλλάξει τη θεμελιώδη τάση της την επαύριον της λαϊκής ελευθερίας». (σελ. 63-66).

Στο τέλος του γράμματός του, ο Μπακούνιν θέτει τους γενικούς πολιτικούς και προσωπικούς όρους με τους οποίους μπορεί να μην έρθει σε οριστική ρήξη με τον Νετσάγιεφ και την οργάνωσή του.

Γνωρίζει ο Μπακούνιν ότι δεν μπορεί να συνεχιστεί η συνεργασία τους, αλλά παρ' όλα αυτά κάνει μια τελευταία προσπάθεια, γιατί ίσως η διανομή αυτού του γράμματος σ' ένα στενό πολιτικό κύκλο επηρεάσει άλλους επαναστάτες στο να κλίνουν προς τη γραμμή του. «Ο μοναδικός σκοπός της μυστικής εταιρείας πρέπει να είναι όχι να συγκροτήσει μια τεχνητή δύναμη έξω από τον λαό, αλλά να αφυπνίσει, να συγκεντρώσει και να οργανώσει τις ξεσηκωμένες λαϊκές δυνάμεις· υπό τις συνθήκες αυτές, ο στρατός της επανάστασης, ο μόνος που είναι δυνατός και πραγματικός, δεν θα βρίσκεται έξω από τον λαό, θα είναι ο ίδιος ο λαός». (σελ. 49) «Αρνηθείτε το σύστημά σας και θα γίνεται πολύτιμος άνθρωπος· αν δεν το κάνετε, θα καταντήσετε σίγουρα ολέθριο και καταστροφικό όν στον ύψιστο βαθμό αν όχι για το κράτος αλλά για την υπόθεση της ελευθερίας». (σελ. 69) Σε αντιδιαστολή με την αυταρχικότητα, απέναντι σε εχθρούς και φίλους, του Νετσάγιεφ, ο Μπακούνιν μιλά για ηθική και αξίες απέναντι στους φίλους και συμμαχητές της Υπόθεσης. Αναφέρει ότι «στη βάση της δραστηριότητάς μας, πρέπει να υπάρχει ο εξής απλός νόμος: αλήθεια, εντιμότητα, εμπιστοσύνη απέναντι σε όλους τους αδελφούς και σε κάθε πρόσωπο ικανό να γίνει τέτοιος· το ψέμα, ο δόλος, ο φενακισμός και, στην ανάγκη, η βία χρησιμοποιούνται μόνο εναντίων των εχθρών». (σελ. 76-77). «Η επιτροπή σας όμως και εσείς στερείστε λογικής – αυτό είναι πια σίγουρο. Σαν παιδιά, προσκολληθήκατε στον ιησουίτικο (...) σύστημα και βλέποντας εκεί τη δύναμή σας, τη δυνατότητα επιτυχίας και τη σωτηρία, λησμονήσατε την σκοπό και τον χαρακτήρα της Εταιρείας: να απαλλάξει τον λαό όχι μόνον από την Κυβέρνηση αλλά και από σας τους ίδιους». (σελ. 88)

Ο Νετσάγιεφ δεν αποδέχεται την πρόσκληση του Μπακούνιν, ο οποίος εμέσως τον καλεί να γίνει αναρχικός. Σε μικρό γράμμα-απάντηση μιλά με περιφρονητικά λόγια απέναντι στον Μπακούνιν και χαρακτηρίζει την γενιά του σαν «μια γενιά η οποία, δυστυχώς, φεύγει από τη σκηνή της ιστορίας δίχως να αφήσει ίχνη» (!!!) Με την απάντηση αυτή, ο Μπακούνιν διακόπτει κάθε πολιτική σχέση μαζί του. Ο Νετσάγιεφ, συνεχίζοντας την αυταρχική του πορεία, συλλαμβάνεται το 1872 από την ελβετική αστυνομία και εκδίδεται στη Ρωσία, καταδικαζόμενος σε εικοσαετή φυλάκιση στο φρούριο Πετροπαυλόσκ, όπου πεθαίνει από απροσδιόριστες αιτίες.

Αυτήν την αμφιλεγόμενη προσωπικότητα θα νεκραναστήσει ο Λένιν λίγες δεκαετίες αργότερα. Ο ίδιος ο Λένιν, όπως γράψαμε παραπάνω, υιοθετεί τον τακτικισμό του Νετσάγιεφ και τον εισάγει ως βασική τακτική του μπολσεβίκικου κόμματος για να καταλάβει την εξουσία. Δηλαδή, αφού ο σκοπός είναι καλός για τον Λένιν πρέπει να επιτευχθεί με οποιοδήποτε τρόπο και τίμημα. Μ' αυτό τον τρόπο, επαναφέρει το νετσαγιεφισμό στο πολιτικό παιχνίδι, κάνοντάς τον πιο αποτελεσματικό από όταν ζούσε ο ίδιος ο Νετσάγιεφ. Από την επικράτηση στα κοινωνικά κινήματα του δόγματος ότι «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» δόθηκε ένα μεγάλο χτύπημα στις ιδέες του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού.

Παρ' όλα αυτά, ο αγώνας για την ουσία του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, με σκαμπανεβάσματα, συνεχίζεται και στις μέρες μας. Το σημερινό βιβλίο που παρουσιάζουμε μαζί με την «Πλατφόρμα της Γενικής Ένωσης Αναρχικών (1926)» (εκδόσεις «Άρδην») αποτελούν βασικά εργαλεία, στην ελληνική γλώσσα, για να κατανοήσουμε το ρόλο και το ποιο σκοπό εξυπηρετεί η οργάνωση των αναρχικών. Μέσα σε αυτά τα δύο βιβλία προσδιορίζεται η μπακουνική στρατηγική στο κοινωνικό πεδίο. Είναι αναγκαίο, όποιοι ενδιαφέρονται για τη συνέχιση του αγώνα για την κατάργηση των τάξεων, για την ελευθερία και την ισότητα, να διαβάσουν τα βιβλία αυτά και να

θέσουν σε λειτουργία τις ιδέες τους στο σήμερα, ιδρύοντας και συμμετέχοντας σε αναρχικές οργανώσεις, οι οποίες με τη δράση τους θα συμβάλλουν στην πραγματοποίηση των ελευθεριακών ιδεών.

«Μούρα Γράμματα», Νο11, Σεπτ. 2007